

Асоба героя ў кантэксте хрысціянска-гуманістычных каштоўнасцей (на матэрыяле твора беларускай прозы)

Роботу виконано в БДУ

Бєлая А. І. Особистіть героя в контексті хрысціянска-гуманістычных цінностей (на матэрыялі твораў білоруськай прозы). У статці проаналізавана окремі аспекты художняй канцэпцыі асобістасці в кантэксті сьвітоглядной й эстэтычнай біблейнай традыцыі.

Ключовыя слова: людзіна, асобістасць, характэр, “эпоха рубяжу”, літэратурны герой, гуманістычныя ціннасці, біблейныя традыцыі, абразы, мотывы.

Бєлая А. И. Личность героя в контексте хрысціянска-гуманістычных цінностей (на матэрыяле произведений беларуськай прозы). В статье рассматриваются отдельные аспекты художественной канцэпцыі личности, восходящие к мировоззренческой и эстетической библейской традиции.

Ключевые слова: человек, личность, характер, “эпоха рубяжа”, літэратурны герой, гуманістычныя ціннасці, библейские традиции, образы, мотывы.

Byelaya A. I. The Character's Personality in the Context of Christian-Humane Values (Based on Belarusian Prose). In the article different aspects of literary concept of the person which date back to the mental and aesthetic biblical tradition are considered.

Key words: man, person, character, the borderline epoch, literary character, humane values, biblical traditions, images, motives.

Першасныя парадыгмы, “якія акрэслілі фундаментальную праблематыку зьмнога існавання і вызначылі перспектыўныя шляхі яе вырашэння”, – гэта Біблія, Талмуд, Каран. “Яны дапамагаюць Номо сарієнс наладзіць непасрэдную сувязь з Абсалютам, галоўнай святыняй, асяродкам усяго існага, пазнаць свае правы і абавязкі ў выглядзе Божых заповедзяў, адчуць залежнасць чалавека ад вечнага і бясконцага” [6, 58]. Прарочыя сьвярджэнні Бібліі стасуюцца з лёсам чалавека ўсіх часоў. Ставячы праблематыку асобы літэратурнага героя ў кантэкст хрысціянска-гуманістычных каштоўнасцей, мы выяўляем у рацыянальна арганізаваным кантэксте біблейную ідэю сувязі часоў і пакаленняў.

Нас у найбольшай ступені цікавіць такі гістарычны этап, як 1-я трэць XX стагоддзя, калі адбываўся пераход з аднаго плана быцця ў другі, стваралася новая сацыякультурная парадыгма. Гэты перыяд надзвычай яскрава выявіў, што найўна было б уяўляць шлях чалавека да абсалютнай ісціны як строгуую лагічна-паслядоўную змену ідэй. Прааналізаваныя творы сведчаць, што “эпоха рубяжа” даволі авантурна разамкнула свет да “поўнага трыумфу” сацыяльнай справядлівасці, у выніку надаўшы яму рысы “перакуленага свету”, дзе з’явілася “шмат ілжэпрарокаў...” [1 Ін, 4].

Героям беларускай прозы 1-й трэці XX стагоддзя выпала жыць у час войнаў і рэвалюцый, якія актуалізавалі многія прароцтвы: “Калі пачуецца пра войны і ваенныя чуткі, не жахайцеся: бо належыць гэтаму быць; але гэта яшчэ не канец...” [Мк 13, 7–8], Прызвычаіўшыся, наколькі гэта ўвогуле магчыма, думаць і гаварыць пра вайну як пра звычайную з’яву ў сваім жыцці (і нават у гумарыстычным ключы, як у апавяданні К. Крапівы “Вайна”), героі беларускай прозы разгубіліся перад трагедыяй вайны грамадзянскай, дзе найве збывалася евангельскае “Аддасць жа брат брата на смерць, і бацька дзяцей; і паўстануць дзеці на бацькоў, і загубяць іх...” [Мк 13, 7–12].

Кніга Кніг у абедзвюх сваіх частках утрымлівае правілы жыцця і правілы веры, “з усёй магчымай паўнотай змяшчае ў сабе свет і чалавека ў іх самых розных станах і праявах”, перадусім “у іх адносінах да Бога, у дыялогу з ім” [10, 6]. Асоба пазнае сябе пачынаючы з самых узвышаных памкненняў і заканчваючы самымі цёмнымі, патаемнымі бакамі сваёй істоты. І сапраўды, “складаная гэта істота – чалавек, заўсёды ён так ці інакш ухіляецца ад шляхоў Божых” [10, 253], і толькі ў экстрэмальнай сітуацыі рэлігійнае пачуццё ачышчаецца ад усякіх рацыянальных настрояў. У “Запісках артылерыста” М. Гарэцкага сувязіст пад варожым агнём звязвае пашкоджаны прывод:

“Божа, ратуй яго! Божа, вярні яго!” – незвычайна напружваемся мы ў адным жаданні, не разважаючы, ёсць такая сіла ці няма такой сілы, што магла б уратаваць яго” [4, 358].

У многіх творах праз разнастайныя мастацкія сродкі праводзіцца біблейная думка аб тым, што чалавек становіцца асобаю, калі ўсведамляе сваю самоту як сваю унікальнасць. У найбольшай меры гэта датычыць творчых асоб. Самотнае існаванне – духоўны стан герояў М. Гарэцкага, М. Зарэцкага, Я. Коласа, З. Бядулі, Л. Калюгі і іншых пісьменнікаў.

Пісанне пераконвае: “...калі я малюся на незнаёмай мове, то, хоць дух мой і моліцца, але розум мой застаецца бясплодным” [1 Кар 14, 13]. У творах мастацкай прозы ёсць шмат эпізодаў, якія сведчаць пра адаптацыю літургічных тэкстаў у духу “народнай этымалогіі”. У памяці героя М. Гарэцкага яскравы ўспамін пра тое, як не проста было “... адбыць гэтую дзіцячую пакуту: маленне Богу... «Выйміцца...» – кажа маці, што мае азначаць: ва імя Ацца. “Выйміцца!” – голасна адгукаецца Лявонька” і “сам сабе ціханька шэпча: “Выйміцца, акацілася аўца...” [4, 226].

Біблія з’яўляецца Кнігай народаў, бо лёс аднаго народа яна робіць сімвалам лёсу ўсіх астатніх. У літаратуры пераходнага перыяду надзвычай разнастайна прадстаўлена сімволіка аб’ектаў і з’яў прыроды, у прыватнасці біблейны вобраз травы, асабліва выразны ў прозе К. Чорнага. “Усякая плоць – трава, і ўся краса яе – як кветка палявая. Засыхае трава; вяне кветка... так і народ – трава” [Іс 40, 6–7]. У кантэксце ўласцівых пераходнаму перыяду вобразаў ракі часу, бурнай плыні жыцця і да т. п. гэты вобраз трансфармуецца: “Асака пры ўсякай вадзе і на беразе ракі скошваецца перш за ўсякую іншую траву” [Сірах 40, 16]. “Чыстая рака вады жыцця”, а “на той і на гэты бок ракі – дрэва жыцця...” сімвалізуюць жыццё па законах добра і гармоніі [Адкр 21, 22].

Іаан Багаслоў паведамляе: “Я... брат ваш і саўдзельнік у смутку... быў на востраве, што мае назву Патмос, за слова Божае і за сведчанне Ісуса Хрыста” [Адкр 1, 9]. Душы забітых за гэтыя правіны звяртаюцца да Госпада з запытаннем, чаму дагэтуль не судзіць і не помсціць тым, хто жыве на зямлі, за іх кроў. “І дадзена было кожнаму з іх адзенне белае, і сказана ім, каб яны супакоіліся яшчэ на малы час, пакуль і супрацоўнікі іх, і браты іх, якія будуць забітыя, як і яны, дапоўняць лік” [Адкр 6, 9–11]. Вобраз выспы Патмос скарыстаны высланым з Беларусі ў часы рэпрэсій М. Гарэцкім. Стыль кнігі “Скарбы жыцця”, яшчэ не расчытанай да канца, мае шмат агульнага з біблейным і гэтак жа, як Адкрыццё Іаана Багаслова, з’яўляецца і крыкам пратэсту, і голасам надзеі выгнанніка.

М. Валашын пісаў: “Ва ўсіх рэчах і з’явах свету запалонена тое боскае слова, якое паклікала іх да быцця. Мэта паэзіі знайсці яго: угадаць сапраўднае імя кожнай рэчы, даць найменне ўсім даастатку з’явам, вызваліць ад чараў сусвет” [2, 457]. У біблейным кантэксце імя ў цэлым, а таксама перамена імені – з’ява надзвычай сэнсоўная і паказвае на асаблівае прызначэнне таго ці іншага чалавека [10, 307]. Вельмі распаўсюджаныя мужчынскія імёны герояў беларускай прозы – Сымон і Пятро. Як вынікае са Святога Пісання, рыбак Сімон атрымаў ад Хрыста новае імя, Кіфа, што па-арамейску азначае “скала”, “камень”. Па-грэчаску ж яно гучыць як Пётр, што таксама значыць “камень”. Такім чынам, Сымон – гэта чалавек-абяцанне, якое ў Бібліі здзяйсняецца праз набыццё ім новага імені. Паводле каментарыяў да Бібліі, новае імя – унутранае абнаўленне, якое дазваляе ўступіць у Царства. Падобны матыў прасочваецца на вобразе Сымона Карызны з рамана М. Зарэцкага “Вязьмо”, канцэпцыю вобраза якога нельга назваць песімістычнай, хоць герой і пацярпеў сацыяльны крах. У Бібліі імя “Сымон” належыць прынамсі яшчэ аднаму герою. Калі Хрыста павялі на страту, то “прымусілі нейкага Кірынеяніна Сымона... што ішоў з поля, несці крыж яго” [Мк 15, 21]. Паводле Мітрапаліта Філарэта, “ўзяць крыж” азначае не ўнікаць жалобнай нагоды, быць гатовым прыняць яе, пакорліва даць весці сябе, калі трэба – пацярпець за праўду, раз на тое ёсць воля Божа. Гэтая асабовая пазіцыя блізкая да той, якую заняў герой аповесці В. Быкава “Знак бяды” Пятрок Багацька. Сімволіка імені “Пётр” надзвычай поўна ўвасабляецца ў вобразе героя апавядання К. Чорнага “Семнаццаць год”.

Аналіз твораў беларускіх празаікаў сведчыць, што найбольш актыўна і плённа біблейныя імёны выкарыстоўваліся тымі пісьменнікамі, у светапоглядзе якіх былі параўнальна больш моцныя рэлігійныя асновы. Гэта датычыць у першую чаргу З. Бядулі і М. Зарэцкага, бо яны ў юнацтве атрымалі адпаведную адукацыю. У рамана “Вязьмо” можна прасачыць гэта на прыкладзе Якуба Лакоты. Праз яго вобраз М. Зарэцкі выказвае сваю пазіцыю адносна падзей калектывізацыі, якая б не мела тых антыгуманных вынікаў, якія сёння добра вядомы, каб ажыццяўлялася на прынцыпе добра-ахвотнасці, які, у сваю чаргу, абумоўлівае творчыя, стваральныя адносіны да жыцця. Імя Якуб – беларускі варыянт біблейскага “Іакаў”. Біблейная сцэна нараджэння Іакава (ён нараджаецца, трыма-

ючыся за пяту Ісава, свайго брата-блізнюка) мае “глыбокі сімвалічны сэнс, духоўнае напаўненне, і перадусім указанне, што Ісаў – чалавек плоцэвы, а Іакаў – чалавек духоўны”. “Канец гэтага веку – Ісаў, а пачатак наступнага Іакаў”, бо “рука чалавека – пачатак яго, а канец – пята яго” [10, 354–355]. У рамане М. Зарэцкага мы робімся сведкамі таго, як Якуб Лакота сваімі рукамі імкнецца “стварыць зусім новы свет, не звязаны абыклымі формамі сучаснасці...” Ён рабіў яго, “каб аздобіць сваю жыццёвую дарогу ясным характам далёкай мэты” [5, 223]. Сюжэтная лінія, звязаная з Якубам Лакотам, вызначаецца трагічным разладам “паміж яго маладым нязгасным запалам і ўбогімі рэшткамі глыбока павераджонага здароўя” [5, 217]. Біблейнага і літаратурнага герояў яднае тое, што жыццё іх уяўляе шэраг выпрабаванняў, праз якія ачышчаецца і ўдасканалваецца душа. У эпізодах Святога Пісання шмат зрэзаў і сэнсаў. Гэта асабліва датычыць эпізода з “лесвіцай Іакава”. Мадэль будучага калгаса, створаная Якубам Лакотам, – гэта своеасаблівая “лесвіца Іакава”, бо, насуперак зямной прыродзе, можа разглядацца як “сімвал духоўнага ўзыходжання чалавека на шляху маральнага самаўдасканалення...” [10, 365].

Рэлігійнай свядомасці вядомы і такі сімвал, як “містычная мельніца” [1, 14], з якой звязваюць пераход ад Старога да Новага Запавету і пошукі такога сэнсу, у якім бы ўзгадніліся ўсе супярэчнасці. Дазволім сабе гіпотэзу, што вятрак Галілея ў рамане “Вязьмо”, на першы погляд недарэчна пакінуты пасярод панарамы калгаснай вёскі, і ёсць “містычная мельніца” як спроба пошуку духоўнай гармоніі паміж старым і новым ладам жыцця.

З сімвалікай імені звязаны і сюжэт пра Авеля і Каіна, які, сярод іншых, уласцівы і беларускай мастацкай прозе. Роздум над гэтай прыпавесцю працягваецца заўсёды, бо ў духоўных адносінах у кожным чалавеку ёсць нешта ад кожнага з братоў. “Пытанне да Каіна (“Дзе Апель, брат твой?” [Быт 4, 9]) ..не для Бога – для чалавека, каб угледзеўся ён своечасова ў сваю душу” [10, 301]. Бог спадзяецца, што працаю сваёй душы можна выкараніць з сябе Каіна [10, 188]. Гэтая надзея гучыць і ў рамане З. Бядулі “Язэп Крушыньскі”. Яго Каін (Шапавалаў-Мятлоў) – з тых, “каго гоніць жыццё, хто збіваецца са шляху, праклятых і адрнутых” [10, 187]; у біблейскай традыцыі Апель – вобраз гнаных праведнікаў [Мф 23, 25]. Бог не карае грэшніка Каіна зараз жа. Ён дае яму час адумацца і вярнуцца на правільны шлях, бо жадае, каб чалавек абраў гэты шлях свабодна: праведнасць, народжаная страхам пакарання, пазбаўляе чалавека сапраўднай свабоды выбару і такім чынам абясцэньваецца. З. Бядуля таксама пакідае ў чытача прабліск надзеі на вяртанне свайго героя да годнага жыцця.

У шэрагу семіцкіх плямёнаў імя Каін азначае “каваль”. Пісанне падкрэслівае ролю Каіна і яго нашчадкаў у стварэнні матэрыяльнай цывілізацыі. У гэтым, магчыма, утрымліваецца ўказанне на тое, што цывілізацыя грэшнага чалавека нясе ў сабе насенне зла. Нездарма вясковы вынаходца Галілей, герой рамана М. Зарэцкага “Вязьмо”, задумваецца над тым, ці перамога тэхніка “ваўкоў”. У гэтым бачыцца аўтарскі роздум аб дыялектыцы культуры і цывілізацыі.

Найбольш важныя мастацкія функцыі іменаў уласных звязаны, як правіла, з паэтыкай падтэксту. Такія імёны ўспрымаюцца ў творы спачатку як самыя звычайныя, але іх эстэтычная “ёмкасць” надзвычай узрастае. Гэта датычыць, напрыклад, імені Андрэй, якое ў літаратуры “эпохі рубяжа” сустракаецца даволі часта. Дадзены антрапонім рэалізуе алузіўную функцыю. Рыбная лоўля невадам сімвалізуе ў Бібліі місію, даручаную апосталам, [Мф 14, 19]. Паводле Пісання, імі становяцца браты-рыбакі Сімон і Андрэй [Мк 1, 17]. У 30-я гады XX стагоддзя, да якіх стасуецца біблейнае выслоўе, што “...бог гэтага веку” [2 Кар 4, 4] – д’ябал, у якасці “лаўца чалавекаў” актыўна асэнсоўваецца камісар, “апостал” новай улады. У М. Асаргіна ёсць такі партрэт аднаго з іх: “...рыболов, зятнутый кожаным поясом, комиссар смерти Иванов...” [9, 537]. Героі з імем Андрэй дзейнічаюць у раманах М. Зарэцкага “Сцежкі-дарожкі” і “Вязьмо”. У апошнім пісьменнік задаецца пытаннем адносна Андрэя Шыбянкова: “Можа, нават быў дзе за камісара? Хто яго ведае?”, бо “многа ляжыць цёмнага на яго смуглым, як у мурына, абліччы” [5, 92].

Аналіз нацыянальнай прозы выяўляе адметнасць беларускага “рэлігійнага чалавека” (Э. Шпрангер). Не будзем катэгарычна сцвярджаць, што не пра нашых продкаў гаворыцца ў Плачы Іераміі: “Гэты нягодны народ, які жыве па ўпартасці сэрца свайго і ходзіць услед іншых багоў, каб служыць ім і пакланяцца ім...” [Пер 13, 10]. Адна з яркіх ментальных рыс беларусаў – успрыманне хрысціянскай рэлігіі ў асноўным у рамках побытавай маралі пры вернасці “паганскім” богствам. Адсюль іх вера ў розныя прымхі і забавоны і нават гатоўнасць да хаўрусу з д’яблам (як у апавяданні

Л. Калюгі “Фармазонскія грошы”). Між тым, паводле пісання, “варожбы, і прыметы, і снабчання – марнасць...” [Сірах 34, 5]. З другога ж боку Біблія не выносіць несамавітым вернікам канчатковага прысуду, пагаджаючыся: “...калі язычнікі, не маючы закона, па прыродзе законнае робяць, то, не маючы закона, яны самі сабе закон. Яны паказваюць, што справа закона ў іх напісана ў сэрцах...” [Рым 2, 14–15]. Метафара “Беларусы думаюць сэрцам” бадай ужо стала штампам. У Бібліі сэрца лічыцца органам мыслення, што гэтую метафару літаралізуе. У малітве Саламона ёсць просьба да Бога дараваць яму “сэрца разумнае, каб... адрозніваць, што ёсць дабро і што зло” [3 Кн Цар, 3, 9]. Атрымліваецца, што ў героя Я. Коласа невыпадкова “розныя думкі родзяцца ў сэрцы”.

Пра тых, хто не яшчэ не здолеў канчаткова развітацца з рэшткамі язычніцтва, у Пісанні гаворыцца: думкі іх “...то абвінавачваюць, то апраўдваюць адна другую...” [Рым 2, 14–15]. У беларускай прозе такі стан чалавека ўвасобіўся ў эстэтычным феномене “дзвюх душ”. Само спалучэнне гэтых слоў абумоўлена біблейным кантэкстам. Так, герою аповесці М. Гарэцкага “Дзве душы” і іншым, падобным да яго, было б “лепш бачыць вачыма, чым блукаць душою” [Екл 6, 7], бо “чалавек, у якога двацца думкі (у каментарыях: “з душой, якая двацца” – А. Б.), не цвёрды на ўсіх шляхах сваіх” [Іак 1, 8]. Справядлівасць патрабуе, аднак, зазначыць, што быць цвёрдым, упэўненым у запанаванні царства сацыяльнай роўнасці на той час было складана (ды і не ў беларускай звычцы), а ведаць тое, чаго дагэтуль не было на чалавечых “шляхах”, – увогуле немагчыма. Так, у парыванні веры апостал Пётр мог ісці па вадзе, але калі вера яго аслабела, нават ён пачаў тануць. З гэтай нагоды беларусы, якія не вылучаюцца адданасцю веры, апраўдваюцца Святым Пісаннем: “...стварэнне пакарылася марнасці не добраахвотна, а па волі таго, хто пакарыў...” [Рым 8, 20]. Проза 1-й трэці

XX стагоддзя адлюстравала шматлікія праявы ўздзеяння на асобу “чужой” волі, сярод якіх мы ўжо адзначалі войны і рэвалюцыі. Таму словы з прытчы пра сейбіта з вялікай доляй адпаведнасці могуць быць спраецываны на плоскасць беларускага нацыянальнага характару: “...пасеянае ў цярнях азначае таго, хто чуе слова, але клопат веку гэтага... заглушае слова, і яно бывае бясплоднае” [Мф 13, 22]. Да перыпетый гістарычнага лёсу беларусаў стасуецца менавіта выраз “клопат веку гэтага”: беларуская экзистэнцыя палягае ў пазіцыях “трэба жыць”, “трэба варушыцца” і, вельмі часта, “трэба пачынаць усё спачатку”. У аснове канцэпцыі большасці вобразаў герояў ляжыць неаспрэчнасць таго, што “...цярпенне павінна мець дасканалае дзеянне...” [Іак. 1, 4].

У кнізе Прамудрасці Ісуса Сірахава гаворыцца: “Гліняны посуд выпрабоўваецца ў печы, а выпрабаванне чалавека – у размове яго... Не хвалі чалавека перш чым пагутарыш з ім, бо гутарка ёсць выпрабаванне людзей” [Сірах 27, 4–7]. Гэта надзвычай актуальна для эпохі, калі “...наогул шмат гаварылі пачынаючы з міністраў і канчаючы дробным гандляром з бакалейнай крамкі” [5, 45]. З прычыны супрацьлегласці грамадскіх інтарэсаў у грамадстве камунікацыя паміж яго членамі магла зрабіцца “практычна немагчымай, як і паміж душэўнахворымі” [3, 320], чым абумоўлена з’яўленне ў эстэтычнай рэальнасці 1-й трэці XX стагоддзя вобраза доктара, які ў Бібліі мае абагульнены духоўны сэнс – прызваць грэшнікаў да пакаяння (“...не здаровыя маюць патрэбу ў лекару, але хворыя...” [Мк 1, 17]), а ў літаратуры сімвалізуе неабходнасць барацьбы з сімптомамі хворага грамадства. Гэта, у прыватнасці, вобраз Казімера Ірмалевіча ў рамане К. Чорнага “Сястра”.

Раман З. Бядулі “Язэп Крушынскі” спасціг незайздросны лёс. Можна сказаць, што першапачатковая аўтарская задума стварыць вобраз чалавека актыўнага, дзейснага, прадпрымальнага была згвалтавана вульгарызатарскай крытыкай, якая ацаніла яго негатыўна – ва ўмовах абсалютызаванай грамадскай формы ўласнасці такі вобраз быў нежыццяздольным. Аднак біблейныя рэмінісцэнцыі выклікаюць зусім іншыя ўяўленні пра гэтага “ідэалагічна нявытрыманага” героя. Па-першае, ён не можа быць адмоўным ужо таму, што яго імя вынесена ў заглавак твора. Па-другое, мы адзначалі, што імя ў Бібліі ўвогуле выступае як адна з сэнсаўтваральных дамінант. Па-трэцяе, выбар імені пісьменнікам, які навучаўся ў ешыбоце і хедэры, наўрад ці можа быць выпадковым. У Бібліі імя Іосіф (Язэп) носіць “багаты чалавек з Арымафеі”, што вучыўся ў Ісуса, а пасля смерці Хрыста ўзяў у Пілата яго цела “і паклаў у труну, высечаную ім у скале [Мф 27, 57]. Іосіф – “той, які расце (растущий)” – сімвалізуе ізраільскі народ. Жыццё яго – любімага бацькамі сына, здраджанага сваімі братамі, які шмат і цярпліва пакутаваў у рабстве, паказаўшы прыклад маральнай чысціні і стаўшы выратавальнікам свайго народа, – гэта правобраз зямнога жыцця Ісуса, збаўцы чалавецтва [1, 1863]. Аднак разам з тым біблейнае паданне пазбягае ідэалізацыі Іосіфа, гаворыць і пра яго адмоўныя ўчынкi [Быц 28, 37–50]. Святое Пісанне дапускае пэўную рызыку ў справах: “Адпуская хлеб твой па

водах, бо на сыходзе многiх дзён зноў знойдзеш яго” [Екл 11, 1]; “Купец наўрад ці можа пазбегнуць пагрэшнасці, а карчмар не ўратуецца ад граху” [Сiрах 26, 27]. Натуральная для прадпрымальнага чалавека амбiвалентнасць уласцiвая i характару раманнага героя.

Евангелле паводле Матфея папярэджвае Пiсанне папярэджвае :“Гора свету ад спакусы: бо трэба прыйсці спакусам; але гора таму чалавеку, праз якога спакуса прыходзiць” [Мф 17, 7]. Актыўiсты новай улады некрытычна эксплуатавалi бiблейную iдэю таго, што ў царстве Божым апошнiя будуць першымi, перафразавашы яе ў тэксце свайго партыйнага гiмна: “Кто был никем, тот станет всем”. Бiблiя мудра пярэчыць сцвярджэнню, што пралетарый авалодае важкiм набыткам, прыдбаўшы замест страчаных ланцугоў увесь свет: “Якая карысць чалавеку, калi ён набудзе ўвесь свет, а душы сваёй пашкодзiць? ...Якi выкуп дасць чалавек за душу сваю?” [Мф 16, 26].

Папрок “...вы, пакiнуўшы заповедзь Божую, трымаецца падання чалавечага...” [Мк 7, 8] у многiм можа быць небеспадстаўна адрасаваны героям-беларусам. У цэлым жа нацыянальная проза сведчыць, што беларусы кiравалiся спрадвечнымi традыцыямi, бо не сумнявалiся ў праўдзiвасцi бiблейнага “Не аддаляйся ад аповеду старцаў, бо i яны навучылiся ад бацькоў сваiх” [Сiрах 8, 11]. У прыватнасцi, героям беларускай прозы ўласцiва глыбокае разуменне таго, што “...бацькоўскае блаславенне ўмацоўвае дамы дзяцей, а клятва мацi разбурае дашчэнту” [Сiрах 3, 9]. I калi з блаславеннем на шлюб дачкi ці сына з непажаданым партнёрам бацька мог часам i заўпарцiцца, як у п’есе Я. Купалы “Паўлiнка” ці апавяданнi М. Гарэцкага “Сасна”, то мацярынскага праклёну пры аналізе твораў сустрэць не давялося.

У Пiсаннi праводзiцца думка, якая вельмi выразна ўвасобiлася ў рамане М. Зарэцкага “Вязьмо” у апазiцыi Сталiн – Пацяроб: “Якi правiцель народа, такiя i служачыя пры iм; i якi начальнiк над горадам, такiя i ўсе, хто жыве ў iм” [Сiрах 10, 2]. “Страшны калектывiзатар” сельсавецкага маштабу паказаны годным прадстаўнiком “галоўнага калектывiзатара” ў ходзе “вялiкага пералому”.

Бiблiя зазначае: “Шмат высокiх i слаўных, але таямнiцы адкрываюцца пакорлiвым” [Сiрах 3, 19]. У Евангеллi ад Матфея гаворыцца: “Шчаслiвыя цiхiя, бо яны атрымаюць у спадчыну зямлю” [Мф 5]. Як адзначае навуковец i святар а. Яўген Малiноўскi, гэта заповедзь у пэўнай ступенi адпавядае характару беларуса: “Узгадаем, напрыклад, Васiля Дзятла з “Людзей на балоце” Iвана Мележа: “Не ведаю, як хто, а я ад зямлi не адмаўляюся!” Але той персанаж... марыць толькi “аб сваёй спадчыне”, зусiм не ўлiчваючы, што “Бог – уладар усёй зямлi” [Пс 46, 8] i што спадчына ёсць узнагародай за служэнне Яго славе. Таму Васiль, як тыповы беларус, не атрымлiвае шчасця, бо на першае месца ставiць не славу Божую, не шчасце блiжняга – Ганны, але той самы кавалак зямлi, што ля цагельнi”. Большасць беларусаў дбае аб прыбытку матэрыяльным, мяркуючы прыблiзна так: “Галоўнае рукi i здароўе, ды ўсё пабудую сам”. Гэта вялiкая загана нашага сучаснiка, якi прыпадабняецца да “будаўнiкоў, што адкiнулі камень, якi зрабiўся каменем кутнiм” [Пс 117, 22] [7, 47]. У жыццёвай жа i эстэтычнай рэальнасцi праца насамрэч выступае кутнiм каменем iснавання герояў беларускай прозы, “шэрых”, “палявых” людзей. У Старым Запавеце слова “труд” азначае цяжкую працу, а ў шырокім сэнсе пакуты [Ек 1, 3]. Такi ж сэнс мае гэтае слова ў рускай мове. У беларусаў паняцце працы размежавана з паняццем пакуты, з чаго вынiкае: для iх яна не толькi праклён, а i ўзнагарода.

У прадмове да грэчаскага перакладу Кнiгi Прамудрасцi Iсуса, сына Сiрахава, гаворыцца: “...чытайце гэтую кнiгу прыхiльна i ўважлiва i будзьце паблажлiвыя да таго, што ... не толькi гэтая кнiга, але нават Закон, Прарокi i астатнiя кнiгi маюць немалую рознiцу ў сэнсе, калi чытаць iх у арыгiнале” [1, 935]. Некаторая супярэчлiвасць у характарыстыках чалавека, што выявлiлася ў нашай працы, можа быць часткова вытлумачана гэтай акалiчнасцю.

Гуманiстычная пазiцыя аўтараў прааналiзаваных намi твораў выяўляецца ў якасцi створаных iмi мастацкiх характараў, у канцэпцыi якiх не цяжка знайсцi адбiтак прынамсi дзвюх пазiцый Святога Пiсаннiя: Бог любiць чалавека як сваё тварэнне: “не стварыў бы тое, што ненавідзеў” [Прам 11, 25]; але “... знаў усiх, i не меў патрэбы, каб хто засведчыў пра чалавека; бо сам ведаў, што ў чалавеку” [Ин 2, 24-25]. Мастацкая проза “эпохi рубяжа” пацвярджае папярэджанне Святога Пiсаннiя аб тым, што грамадства, якое адыходзiць ад бiблейскiх прынцыпаў, ушчыльную падступае да безданi. Кнiга Кнiг у разнастайнасцi мастацкiх альянсаў i рэмiнiсцэнцый пераконвае: асоба – “гэта апошнiя апора чалавечнасцi ў няўтульным i жорсткiм... свеце” [6, 47], чым абумоўлена i своеасаблiвая, творча запазычаная беларускiмi пiсьменнiкамi эстэтыка Бiблii, дзе прыгожае непадзельна з высокамараль-

ным і ўзвышаным. Гэта ўзбуйняе маштаб створаных ў беларускай прозе характараў і служыць ўдакладненню іх мастацкай канцэпцыі.

Літаратура

1. Библия : Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета (в русском переводе с приложениями). – 4-е изд. – Брюссель : Жизнь с Богом, 1989. – 2535 с.
2. Волошин М. Избранное / М. Волошин // Стихотворения, воспоминания, переписка / сост., подгот. текста, вступ. ст. и коммент. З. Давыдова, В. Купченко. – Минск : Маст. літ., 1993. – 479 с.
3. Гадамер Г. Г. Язык и понимание / Г. Г. Гадамер // Всемирная философия. XX век / авт.-сост. А. П. Андриевский. – Минск : Харвест, 2004. – С. 313–330.
4. Гарэцкі М. Прысады жыцця : Апавяданні, аповесці / М. Гарэцкі ; уклад. Т. Голуб. – Мінск : Маст. літ., 2003. – С. 313–433.
5. Зарэцкі М. Збор твораў : у 4 т. / М. Зарэцкі. – Мінск : Маст. літ., 1991. – Т. 3. Вязьмо : Раман ; Сымон Карызна : Драм. аповесць. – С. 5–298.
6. Літаратура пераходнага перыяду : тэарэтычныя асновы гісторыка-літаратурнага працэсу / М. А. Тычына [і ін.] ; навук. рэд. М. А. Тычына. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – 363 с.
7. Маліноўскі Я. Парусія : псіхалогія прысутнасці / Я. Маліноўскі. – Баранавічы : Грам. аб'ядн. “Т-ва беларус. мовы імя Ф. Скарыны”, 2007. – 260 с.
8. Осоргин М. А. Времена : Автобиографическое повествование. Романы / М. А. Осоргин ; сост. Н. М. Пирумова ; авт. вступ. ст. А. Л. Афанасьев. – М. : Современник, 1989. – 622 с.
9. Сініла Г. В. Біблія як феномен культуры і літаратуры. Ч. 1. Духоўны і мастацкі свет Торы : Кніга Быцця / Г. В. Сініла. – Мінск : Беларус. навука, 2003. – 451 с.

Статню подано до редколегіі
17.07.2009 р.